

Υπηρεσία Τύπου και
Πληροφόρησης

Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΥΠΟΥ αριθ. 163/20

Λουξεμβούργο, 17 Δεκεμβρίου 2020

Απόφαση στην υπόθεση C-336/19
Centraal Israëlitisch Consistorie van België κ.λπ.

Προκειμένου να προαχθεί η καλή μεταχείριση των ζώων στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, τα κράτη μέλη δύνανται να επιβάλλουν υποχρέωση εφαρμογής αναστρέψιμης διαδικασίας αναισθητοποίησης που δεν επιφέρει τον θάνατο του ζώου, χωρίς η επιβολή τέτοιας υποχρέωσης να συνιστά προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με τον Χάρτη

Με διάταγμα της Περιφέρειας της Φλάνδρας (Βέλγιο) της 7ης Ιουλίου 2017, περί τροποποίησης του νόμου σχετικά με την προστασία και την καλή μεταχείριση των ζώων όσον αφορά τις επιτρεπόμενες μεθόδους σφαγής των ζώων, απαγορεύτηκε η σφαγή ζώων χωρίς προηγούμενη αναισθητοποίηση, συμπεριλαμβανομένων των σφαγών που προβλέπονται από λατρευτικούς τύπους. Στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, το διάταγμα αυτό προβλέπει την εφαρμογή αναστρέψιμης αναισθητοποίησης που δεν επιφέρει τον θάνατο του ζώου.

Διάφορες εβραϊκές και μουσουλμανικές ενώσεις, μεταξύ άλλων, προσέβαλαν το εν λόγω διάταγμα ζητώντας την ολική ή μερική ακύρωσή του. Κατ' αυτές, το επίμαχο διάταγμα, καθόσον δεν επιτρέπει στους εβραίους και μουσουλμάνους πιστούς να προμηθεύονται κρέας προερχόμενο από ζώα που έχουν σφαγεί σύμφωνα με τις αντίστοιχες θρησκευτικές επιταγές, οι οποίες αντιτίθενται στην τεχνική της αναστρέψιμης αναισθητοποίησης, παραβιάζει τον κανονισμό 1099/2009¹ και, ως εκ τούτου, εμποδίζει τους πιστούς αυτούς από το να ασκούν τη θρησκεία τους.

Στο πλαίσιο αυτό, το Grondwettelijk Hof (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο) αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, ζητώντας να διευκρινιστεί, κυρίως, αν το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει, στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, αναστρέψιμη διαδικασία αναισθητοποίησης που δεν μπορεί να επιφέρει τον θάνατο του ζώου.

Το ερώτημα αυτό παρέχει για τρίτη φορά² στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να σταθμίσει τη θρησκευτική ελευθερία, την οποία εγγυάται το άρθρο 10 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), αφενός, και την καλή διαβίωση των ζώων, όπως αυτή κατοχυρώνεται με το άρθρο 13 ΣΛΕΕ και εξειδικεύεται με τον κανονισμό 1099/2009, αφετέρου.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

Το τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου επισημαίνει, κατ' αρχάς, ότι η αρχή της αναισθητοποίησης του ζώου πριν από τη θανάτωσή του, την οποία καθιερώνει ο κανονισμός 1099/2009, ανταποκρίνεται στον πρωταρχικό σκοπό της προστασίας της καλής μεταχείρισης των ζώων, την επίτευξη του οποίου επιδιώκει ο κανονισμός αυτός. Συναφώς, μολονότι ο εν λόγω κανονισμός³ δέχεται την τέλεση λατρευτικού τύπου σφαγής, στο

¹ Κανονισμός (ΕΚ) 1099/2009 του Συμβουλίου, της 24ης Σεπτεμβρίου 2009, για την προστασία των ζώων κατά τη θανάτωσή τους (ΕΕ 2009, L 303, σ. 1).

² Μετά τις αποφάσεις της 29ης Μαΐου 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen κ.λπ. C-426/16 (βλ. [ανακοινωθέν Τύπου 69/18](#)), καθώς και της 26ης Φεβρουαρίου 2019, Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs, C-497/17 (βλ. [ανακοινωθέν Τύπου 15/19](#)).

³ Άρθρο 4, παράγραφος 4, του κανονισμού 1099/2009.

πλαίσιο της οποίας το ζώο ενδεχομένως θανατώνεται χωρίς προηγούμενη αναισθητοποίηση, εντούτοις η σφαγή αυτού του είδους επιτρέπεται στην Ένωση μόνον κατ' εξαίρεση και αποκλειστικώς προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός της θρησκευτικής ελευθερίας. **Επιπλέον, τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν εθνικούς κανόνες που αποσκοπούν να εξασφαλίσουν ευρύτερη προστασία των ζώων κατά τη θανάτωσή τους σε σχέση με τους κανόνες που περιλαμβάνονται στον εν λόγω κανονισμό όσον αφορά τη λατρευτικού τύπου σφαγή**⁴. Επομένως, στον κανονισμό αποτυπώνεται η επιταγή κατά την οποία η Ένωση και τα κράτη μέλη λαμβάνουν πλήρως υπόψη τους τις απαιτήσεις καλής μεταχείρισης των ζώων, τηρώντας ταυτοχρόνως τις διατάξεις και τα έθιμα των κρατών μελών που αφορούν ιδίως τους λατρευτικούς τύπους. Εντούτοις, ο κανονισμός δεν προβαίνει ο ίδιος στον αναγκαίο συμβιβασμό μεταξύ της καλής μεταχείρισης των ζώων και της ελευθερίας εκδήλωσης του θρησκειώματος, αλλά θέτει μόνο το πλαίσιο για τον συμβιβασμό των δύο αυτών αρχών, στον οποίο οφείλουν να προβαίνουν τα κράτη μέλη.

Επομένως, ο κανονισμός 1099/2009 δεν αντιτίθεται στη δυνατότητα των κρατών μελών να επιβάλλουν υποχρέωση αναισθητοποίησης πριν από τη θανάτωση των ζώων, η οποία ισχύει επίσης στο πλαίσιο σφαγής τελούμενης βάσει λατρευτικών τύπων, υπό την προϋπόθεση, πάντως, ότι, όταν κάνουν χρήση αυτής της δυνατότητας, τα κράτη μέλη σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται με τον Χάρτη.

Όσον αφορά ειδικότερα το ζήτημα του αν το επίμαχο διάταγμα σέβεται αυτά τα θεμελιώδη δικαιώματα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η λατρευτικού τύπου σφαγή εμπίπτει στην ελευθερία εκδήλωσης του θρησκειώματος, την οποία εγγυάται το άρθρο 10, παράγραφος 1, του Χάρτη. Επιβάλλοντας, στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, υποχρέωση αναστρέψιμης αναισθητοποίησης, σε αντίθεση με τις θρησκευτικές επιταγές των εβραίων και των μουσουλμάνων πιστών, το επίμαχο διάταγμα συνεπάγεται περιορισμό της άσκησης του δικαιώματος στην ελευθερία εκδήλωσης του θρησκειώματός τους.

Προκειμένου να εκτιμήσει αν ο περιορισμός αυτός επιτρέπεται, το Δικαστήριο διαπιστώνει κατ' αρχάς ότι η απορρέουσα από το επίμαχο διάταγμα επέμβαση στην ελευθερία εκδήλωσης του θρησκειώματος προβλέπεται όντως από τον νόμο και, επιπλέον, σέβεται το βασικό περιεχόμενο του άρθρου 10 του Χάρτη, δεδομένου ότι περιορίζεται σε μία πτυχή της ειδικής λατρευτικής πράξης την οποία αποτελεί η λατρευτικού τύπου σφαγή, χωρίς, πάντως, να απαγορεύει τη συγκεκριμένη σφαγή αυτή καθαυτή.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι η επέμβαση αυτή ανταποκρίνεται σε σκοπό γενικού συμφέροντος τον οποίο αναγνωρίζει η Ένωση και ο οποίος συνίσταται στην προαγωγή της καλής διαβίωσης των ζώων.

Στο πλαίσιο της εξέτασης της αναλογικότητας του περιορισμού, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα που προβλέπει το επίμαχο διάταγμα καθιστούν δυνατή την εξασφάλιση μιας δίκαιης εξισορρόπησης μεταξύ της σημασίας που αποδίδεται στην καλή μεταχείριση των ζώων και της ελευθερίας εκδήλωσης του θρησκειώματος των εβραίων και των μουσουλμάνων πιστών. Συναφώς, διαπιστώνει, πρώτον, ότι η υποχρέωση αναισθητοποίησης είναι κατάλληλη για την επίτευξη του σκοπού της προαγωγής της καλής μεταχείρισης των ζώων. Δεύτερον, όσον αφορά την αναγκαιότητα της επέμβασης, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης θέλησε να αναγνωρίσει σε κάθε κράτος μέλος ευρύ περιθώριο εκτίμησης στο πλαίσιο του συμβιβασμού της προστασίας της καλής μεταχείρισης των ζώων κατά τη θανάτωσή τους, αφενός, και του σεβασμού της ελευθερίας εκδήλωσης του θρησκειώματος, αφετέρου. Πράγματι, οι επιστήμονες έχουν συναινέσει στη διαπίστωση ότι η προηγούμενη αναισθητοποίηση αποτελεί το βέλτιστο μέσο για τη μείωση της ταλαιπωρίας του ζώου κατά τη θανάτωσή του. Τρίτον, όσον αφορά την αναλογικότητα της επέμβασης αυτής, το Δικαστήριο παρατηρεί, κατ' αρχάς, ότι ο Φλαμανδός νομοθέτης στηρίχθηκε σε επιστημονικές έρευνες και ότι θέλησε να προκρίνει τη χρήση της πλέον σύγχρονης από τις επιτρεπόμενες μεθόδους θανάτωσης. Επισημαίνει, στη συνέχεια, ότι η δράση του νομοθέτη αυτού εντάσσεται σε ένα εξελισσόμενο κοινωνικό και δικαιοκ πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από μια αυξανόμενη

⁴ Άρθρο 26, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', του κανονισμού 1099/2009.

ευαισθητοποίηση σε σχέση με τα ζητήματα της καλής διαβίωσης των ζώων. Τέλος, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το επίμαχο διάταγμα ούτε απαγορεύει ούτε εμποδίζει τη θέση σε κυκλοφορία προϊόντων ζωικής προέλευσης παραχθέντων από ζώα τα οποία έχουν σφαγεί σύμφωνα με λατρευτικούς τύπους, στην περίπτωση που τα προϊόντα αυτά προέρχονται από άλλο κράτος μέλος ή από τρίτη χώρα.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κρίνει ότι ο κανονισμός 1099/2009, ερμηνευόμενος υπό το πρίσμα του άρθρου 13 ΣΛΕΕ και του άρθρου 10, παράγραφος 1, του Χάρτη, δεν αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει, στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, υποχρέωση εφαρμογής αναστρέψιμης διαδικασίας αναισθητοποίησης που δεν μπορεί να επιφέρει τον θάνατο του ζώου.

Κατά τα λοιπά, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει το κύρος του κανονισμού 1099/2009⁵ υπό το πρίσμα των αρχών της ισότητας, της απαγόρευσης των διακρίσεων και της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας, όπως κατοχυρώνονται με τον Χάρτη⁶. Πράγματι, δεν είναι αντίθετο προς τις αρχές αυτές το ότι ο κανονισμός επιτρέπει στα κράτη μέλη να λαμβάνουν μέτρα όπως η υποχρεωτική αναισθητοποίηση για τη θανάτωση ζώων στο πλαίσιο της λατρευτικού τύπου σφαγής, αλλά δεν περιέχει καμία παρόμοια διάταξη όσον αφορά τη θανάτωση ζώων στο πλαίσιο των κυνηγετικών και αλιευτικών δραστηριοτήτων ή κατά τη διάρκεια πολιτιστικών ή αθλητικών εκδηλώσεων.

Συναφώς, διευκρινίζει ότι οι πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις έχουν, το πολύ, ως αποτέλεσμα μια αμελητέα παραγωγή κρέατος η οποία είναι επουσιώδης από οικονομική άποψη. Κατά συνέπεια, μια τέτοια εκδήλωση δεν μπορεί ευλόγως να λογιστεί ως δραστηριότητα παραγωγής τροφίμων, στοιχείο το οποίο δικαιολογεί τη διαφορετική μεταχείρισή της σε σχέση με τη σφαγή. Το Δικαστήριο συνάγει το ίδιο συμπέρασμα όσον αφορά τις κυνηγετικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες ερασιτεχνικής αλιείας. Πράγματι, οι δραστηριότητες αυτές ασκούνται σε πλαίσιο στο οποίο οι συνθήκες θανάτωσης είναι πολύ διαφορετικές από εκείνες που ισχύουν για τη θανάτωση των εκτρεφόμενων ζώων.

ΥΠΟΜΝΗΣΗ: Η διαδικασία εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως παρέχει στα δικαστήρια των κρατών μελών τη δυνατότητα να υποβάλουν στο Δικαστήριο, στο πλαίσιο της ένδικης διαφοράς της οποίας έχουν επιληφθεί, ερώτημα σχετικό με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης ή με το κύρος πράξεως οργάνου της Ένωσης. Το Δικαστήριο δεν αποφαινεται επί της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου. Στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να επιλύσει τη διαφορά αυτή, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση του Δικαστηρίου. Η απόφαση αυτή δεσμεύει, ομοίως, άλλα εθνικά δικαστήρια ενώπιον των οποίων ανακύπτει παρόμοιο ζήτημα.

Ανεπίσημο έγγραφο προοριζόμενο για τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το οποίο δεν δεσμεύει το Δικαστήριο.

Το [πλήρες κείμενο](#) της αποφάσεως είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα CURIA από την ημερομηνία δημοσίευσής της

Επικοινωνία: Estella Cigna-Αγγελίδη ☎ (+352) 4303 2582

Στιγμιότυπα από την ανάπτυξη των προτάσεων διατίθενται από το «[Europe by Satellite](#)» ☎ (+32) 2 2964106

⁵ Ιδίως του άρθρου 26, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', το οποίο αφορά τη δυνατότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν εθνικούς κανόνες που αποσκοπούν να εξασφαλίσουν ευρύτερη προστασία των ζώων όσον αφορά τη σφαγή στο πλαίσιο λατρευτικών τύπων.

⁶ Άρθρα 20, 21 και 22 του Χάρτη, αντιστοίχως.